

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

REVIZORJEVI POSTOPKI PRI OBRAVNAVANJU PREVAR

Ljubljana, september 2009

KSENIJA BRATINA

IZJAVA

Študent/ka Ksenija Bratina izjavljam, da sem avtor/ica tega diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom dr. Maje Zaman Groff, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 14.09.2009 Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 OPREDELITEV RESNIČNOSTI IN POŠTENOSTI V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH	2
2 PREVARE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH	3
2.1 Opredelitev prevar.....	3
2.2 Vrste prevar.....	4
2.2.1 Prevare glede na raven v organizaciji	4
2.2.2 Prevare glede na vrsto namerno napačnih navedb	5
2.2.3 Najpogostejše prevare.....	7
2.3 Poklicna nezaupljivost	10
2.4 Dolžnost varovanja zaupnih podatkov	11
3 PRAVNA PODLAGA ZA REVIZORJEVO OBRAVNAVANJE PREVAR	11
3.1 Mednarodni standard revidiranja 240	11
3.2 Mednarodni standard revidiranja 250	14
3.3 Zakon o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma.....	14
4 POSTOPKI OCENJEVANJA TVEGANJA PREVAR	15
4.1 Prevrednoteni prihodki.....	18
4.2 Podvrednoteni stroški.....	18
4.3 Neustrezno vrednotena sredstva.....	19
4.4 Druga področja prevar	19
4.5 Identificirano tveganje zaradi prevar	20
5 REVIZORJEVO POROČANJE O PREVARAH	21
5.1 Obveščanje posloводства in pristojnih za upravljanje	22
5.2 Poročanje regulativnim organom in organom pregona	23
SKLEP.....	24
LITERATURA IN VIRI	26

UVOD

Prevare niso nov pojav v naši družbi, vendar se kljub izpopolnjevanju zakonov in predpisov še vedno dogajajo. Vsi iščemo odgovore na vprašanja, kot na primer, zakaj ljudje zagrešijo prevare, kakšne postopke naj izberemo, da jih bomo odkrili, in kaj naj storimo, da jih bomo v prihodnosti preprečili.

Zato je revizijska stroka potrebna, saj je potreba po zanesljivih in ustreznih računovodskih informacijah pomembna za delničarje, investitorje, kreditne organizacije, posojilodajalce, in navsezadnje tudi poslovodstvu podjetja, da so računovodski izkazi resnična in poštena slika njihovega podjetja. Naloga revizorjev pa je, da nepristransko iščejo in ocenijo dokaze, ki so potrebni za oblikovanje neodvisnega mnenja o resničnosti in poštenosti informacij v računovodskih izkazih, in da ugotovijo, ali so predstavitve podjetja v skladu z zakoni ter pravili.

Namen mojega diplomskega dela je predstavitev revizorjevega obravnavanja prevar in postopkov, ki jih ta uporablja oziroma naj bi jih uporabljal, ko se pokaže sum prevare ali ko jo dejansko najde v računovodskih izkazih. Metode, ki jih revizor uporablja pri svojem delu, se sicer razlikujejo, saj je to odvisno od dejavnosti revidiranega podjetja in obsega dela. Revizor svoje delo načrtuje svobodno, vendar se mora strogo držati zakonov, predpisov in kodeksa etičnih pravil.

Diplomsko delo je razdeljeno na pet poglavij. Prvo se začne s predstavitvijo resničnosti in poštenosti v računovodskih izkazih. Bistvo tega poglavja je prikazati, kdo je odgovoren za resničen in pošten prikaz računovodskih izkazov.

V drugem poglavju je najprej opisano, kaj prevara je in kako jo različni avtorji pojmujejo. Nato so prikazane vrste prevar in najpogostejše računovodske prevare. Na koncu tega poglavja sta predstavljeni poklicna nezaupljivost revizorja in dolžnost varovanja zaupnih podatkov.

V tretjem poglavju je prikazana pravna podlaga za revizorjevo obravnavanje prevar.

Ključna problematika diplomske naloge je izpostavljena v četrtem in petem poglavju, kjer so predstavljeni in opisani ukrepi pri odkrivanju prevar ter revizorjevo poročanje o njih. Postopki ocenjevanja tveganja prevar so povzeti po raziskavah podjetij Ernest & Young in KPMG.

V sklepu pa sem napisala svoje ugotovitve, ki sem jih spoznala s pisanjem diplomskega dela.

1 OPREDELITEV RESNIČNOSTI IN POŠTENOSTI V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH

Namen računovodskih izkazov je prikaz informacij za zunanje uporabnike o premoženjskem in finančnem položaju, uspešnosti in spremembah premoženjskega ter finančnega položaja organizacije, ki so osnova za odločanje.

Resničnost je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika opredeljena, kot kar resnično je oziroma kar dejansko obstaja. *Poštenost* je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika opredeljena kot lastnost oziroma značilnost poštenega človeka (SSKJ, 2000).

V 61. členu Zakona o gospodarskih družbah (Uradni list RS, št. 65/2009-UPB3) o *resničnosti* in *poštenosti* letnega poročila piše:

»(1) Letno poročilo mora biti sestavljeno jasno in pregledno. Izkazovati mora resničen in pošten prikaz premoženja in obveznosti družbe, njenega finančnega položaja ter poslovnega izida.

(2) Če uporaba določb od 62. do 70. člena tega zakona in slovenskih računovodskih standardov ali mednarodnih standardov računovodskega poročanja ne zadošča za resničen in pošten prikaz iz prejšnjega odstavka, mora priloga k izkazom vsebovati ustrezna pojasnila.

(3) Če v izjemnih primerih zaradi uporabe posameznih določb od 62. do 70. člena tega zakona ni mogoče izpolniti obveznosti iz prvega odstavka tega člena, se taka določba ne sme uporabiti, če se z opustitvijo njene uporabe doseže resničen in pošten prikaz iz prvega odstavka tega člena. V takem primeru je treba v prilogi k izkazom pojasniti razloge za opustitev uporabe posamezne določbe in opisati, kakšne učinke bi imela uporaba take določbe na prikaz premoženja in obveznosti družbe, njenega finančnega položaja ter poslovnega izida.«

V Mednarodnem standardu revidiranja 250 (2005, str. 5, v nadaljevanju MSR) je opredeljeno, da je za resničnost in poštenost v računovodskih izkazih odgovorno poslovodstvo. Poslovodstvo tudi odgovarja, da organizacija posluje v skladu z zakoni in drugimi predpisi. Odgovorno je tudi za preprečevanje neupoštevanja zakonov in drugih predpisov ter odkrivanje neskladnosti z njimi.

Po navadi si predstavljamo, da je cilj revidiranja računovodskih izkazov ugotavljanje prevar in napak v podjetju. Vendar pa je cilj revidiranja računovodskih izkazov izraziti mnenje o poštenosti, s katero računovodski izkazi predstavljajo finančni položaj, pripadajoči izid poslovanja in finančne tokove skladno s splošno sprejetimi zakoni (Taylor & Glezen, 1996, str. 260). Odgovornosti za odkrivanje in preprečevanje morebitnih napak in prevar ne nosi revizor, kot si po navadi napačno predstavljamo, ampak poslovodstvo podjetja. Z ustreznimi

notranjimi kontrolami skuša poslovodstvo podjetja preprečiti nepravilnosti. Howard (1992, str. 2) pravi, da osnovni namen revidiranja ni iskanje prevar, ki materialno vplivajo na predstavljene informacije, ki izhajajo iz računovodskih izkazov, razen v specifičnih primerih, ki pa po navadi zahtevajo dodaten dogovor s stranko.

2 PREVARE V RAČUNOVODSKIH IZKAZIH

V tem poglavju bom opredelila, kako so v domači in tuji literaturi definirane napake in prevare. Navedla bom prevare glede na raven v organizaciji, prevare glede na vrsto namerno napačnih navedb ter opisala in tudi naštela najpogostejše prevare. Nato bom predstavila, kaj sta poklicna nezaupljivost in revizorjeva dolžnost varovanja zaupnih podatkov.

Namen diplomskega dela ni prikazovanje razlik med prevaro in napako, ampak osredotočenje na prevare, ki materialno in hkrati pomembno vplivajo na informacije, ki izvirajo iz računovodskih izkazov. Opozorila bom tudi na prevare, ki jih povzročajo zaposleni v organizaciji. Za čim boljšo predstavo prevar bom s pomočjo mnenj in raziskav različnih avtorjev poskušala prikazati načine, motive, razloge in vrste prevar.

2.1 Opredelitev prevar

Družba, v kateri živimo, je vedno bolj nepoštena, preračunljiva, kar nam povedo novice, pa tudi situacije iz našega vsakdanjika. Mogoče se družba k temu nagiba zaradi trenutne finančne krize, ki vsak dan povzroča vedno večjo brezposelnost in s tem posledično tudi nepošteno ravnanje posameznikov. Zato mislim, da je prav, da se tako odgovorni v podjetju kot tudi revizorji zavedajo, da se prevare lahko drastično povečajo.

Za pojem prevare obstaja več definicij, ki so si med seboj bolj ali manj podobne. Vsekakor pa je bistvo v vseh definicijah isto, in sicer nepošteno ravnanje.

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika je *prevara* opisana kot dejanje, s katerim nekdo z določenim namenom zavede nekoga v zmotu (SSKJ, 2000).

MSR 240 (2004, str. 4), pravi, da je prevara namerno dejanje članov poslovodstva, zaposlenih ali tretjih oseb, katerih namen je z goljufijo pridobiti neupravičene ali nezakonite koristi. Ta standard opisuje dve vrsti prevar. To so napačne navedbe, ki izhajajo iz prevarantskega računovodskega poročanja, in napačne navedbe, ki izhajajo iz poneverbe sredstev.

Standarde revidiranja v ZDA predpisujejo stališča o standardih revidiranja (angl. *Statement on Auditing Standards*) (v nadaljevanju SAS). Z vidika prevar je najpomembnejši SAS 99, ki pravi, da je prevara namerno dejanje, katerega posledica je pomembno napačna navedba v

računovodskih izkazih. SAS 99 opisuje dve vrsti prevar, to so prevare, ki izhajajo iz napačno vrednotenih sredstev, in prevare, ki izhajajo iz napačnega poročanja (Kerler & Killough, 2009, str. 112).

Prevara je posledica namernega ravnanja, ki vodi do napačne navedbe v računovodskih izkazih organizacije (Seetharaman, Senthilvelmurugan & Periyamayagam, 2004, str. 1055).

V računovodskih izkazih se pojavljajo napačne navedbe, ki izvirajo iz napake ali prevare. Razlika med napako in prevaro je ta, da je prevara namerna napačna navedba, napaka pa nenamerna ali opustitev.

Napaka se nanaša na nenamerno napačno navedbo v računovodskih izkazih (MSR 240, 2004, str. 6), na primer:

- napaka pri zbiranju ali obdelovanju podatkov, na podlagi katerih so sestavljeni računovodski izkazi,
- napačna računovodska navedba, ki izhaja iz neupoštevanja ali napačne razlage dejstev,
- napaka pri uporabi računovodskih načel, ki se navezujejo na merjenje, prepoznavanje, razvrščanje, predstavljanje ali razkrivanje.

2.2 Vrste prevar

V tem podpoglavju bom opisala, na kateri ravni v organizaciji lahko nastanejo prevare in katere so nevarnejše oziroma večje, nato bom opisala prevare glede na vrsto namerno napačnih navedb in dejavnike, ki so lahko povzročitelji teh prevar, ter najpogostejše prevare.

2.2.1 Prevare glede na raven v organizaciji

Poznamo dve vrsti prevar v organizaciji, in sicer prevare posloводства ter zaposlenih. Za prevare posloводства je značilno, da je vpleten en ali več članov posloводства ali pristojnih za upravljanje. Prevara zaposlenih pa je prevara, ki vključuje vpletenost zaposlenih v organizaciji, kot so npr. prodajalci, nabavni delavci, skladiščniki itd. (Albrecht & Albrecht, 2008, str. 23).

Mednarodna skupina PriceWaterhouseCoopers je opravljala raziskavo, kdo v evropskih podjetjih opravi največ prevar. Ugotovitve so pokazale, da jih največ zagrešijo zaposleni in posloводство, le manjši del zunanji sodelavci. Najbolj so ogrožena velika podjetja, ki iščejo priložnost za rast z vstopanjem na bolj tvegane nove trge. Na teh trgih je nadzorovanje zaradi zapletenih transakcijskih struktur zahtevnejše in pritiski na posloводство so veliki. To

povzroči omejevanje stroškov z zmanjševanjem nadzora. V velikih podjetjih je pripadnost zaposlenih morda manjša, priložnosti za zaroto pa so večje (Povh, 2003, str. 10).

Raziskave KPMG kažejo, da se povprečen prevarant ne razlikuje veliko od povprečnega človeka in zato je včasih težko odkriti prevaro. Prevaranti znotraj organizacije so po navadi sodelavci, ki so pripravljeni pomagati in so vpljudni. Za te je značilno, da uživajo popolno zaupanje tako vodilnih kot tudi sodelavcev. Ampak to ne pomeni, da lahko na podlagi tega sklepamo, da so storilci notranjih prevar najbolj zaupanja vredni sodelavci. To pomeni, da lahko popolno zaupanje pomembno pripomore k tveganju prevar (Rošker, 2009, str. 11).

Wells (2002, str. 108) opisuje izsledke raziskave, ki so jo izvedli Jensen, Warner, Murphy in Beasley ter z njo prikazali povezavo med menedžerji in njihovim premoženjem. Menedžerji, ki imajo v lasti delnice podjetja, so manj nagnjeni k prevaram, saj bi s tem v prvi vrsti škodili sami sebi. Drugi menedžerji, katerih prihodki so odvisni tudi od doseganja prej nastavljenih ciljev podjetja, pa so bolj podvrženi prevaram. S prevarami prikažejo zeleno poslovanje podjetja in s tem dobijo večje nagrade. Če pri tem škodijo podjetju, jih to finančno ne prizadene.

Pri podjetjih, ki imajo enotirni sistem upravljanja in imajo več neizvršnih direktorjev v upravnem odboru, obstaja manjša možnost prevar. V tem primeru neizvršni direktorji nadzorujejo menedžerje in s tem preprečujejo morebitne prevare. Prav tako so podjetja, ki imajo daljše mandate za položaj direktorja, manj podvržena prevaram, ker direktorji z daljšim stažem bolj poznajo podjetje in prej odkrijejo mogoče prevare zaposlenih. Večkrat se je že zgodilo, da so direktorji (nadzorniki) podeljevali menedžerjem (poslovodjem) krajše mandate prav s tem namenom, da bodo lažje izpeljali prevaro. Največja možnost prevar pa je, če je v podjetju ista oseba menedžer in direktor, to je v enotirnem sistemu upravljanja nadzornik (član upravnega odbora). Tako nima zadostnega nadzora, ima pa veliko moč. Taki izvedejo prevaro že zaradi možnosti in zaradi občutka nedotakljivosti, ki jo daje moč na položaju (Chen, Firth, Gao & Rui, 2006, str. 426).

Vsekakor se največje prevare dogajajo v poslovodstvu. Njegovi člani imajo največ pooblastil, zato lahko take prevare tudi izpeljejo. Zato se jih tudi težje odkrije kot pa prevare zaposlenih.

2.2.2 Prevare glede na vrsto namerno napačnih navedb

MSR 240 (2004, str. 4) navaja, da sta za revizorjevo obravnavanje pomembni dve vrsti namerno napačnih navedb, in sicer:

- napačna navedba zaradi prevarantskega računovodskega poročanja in
- napačna navedba zaradi poneverb sredstev.

Prevarantsko računovodsko poročanje obsega naslednje (MSR 240, 2004, str. 6-7):

- prikrojevanje, spreminjanje ali prirejanje računovodskih evidenc ali dokumentov, iz katerih so sestavljeni računovodski izkazi,
- napačno prikazovanje ali namerna opustitev dogodkov, poslov ali drugih informacij, ki so pomembne v računovodskih izkazih,
- namerna napačna uporaba računovodskih načel, ki se nanašajo na vrednotenje, razvrščanje, način predstavljanja ali razkrivanje.

Poneverba sredstev je lahko (MSR 240, 2004, str. 8):

- utaja prejemkov,
- tatvina opredmetenih sredstev ali intelektualnega premoženja,
- plačilo organizacije za proizvode in storitve, ki jih ni prejela,
- uporaba sredstev organizacije za osebno uporabo.

Prevarantsko računovodsko poročanje se od poneverbe sredstev razlikuje v tem, da je za prevarantsko računovodsko poročanje značilno, da ga po navadi povzroči poslovodstvo. Namen poslovodstva je zavesti uporabnike računovodskih izkazov. Poneverbo sredstev pa po navadi zagrešijo zaposleni (Heim, 2002, str. 64).

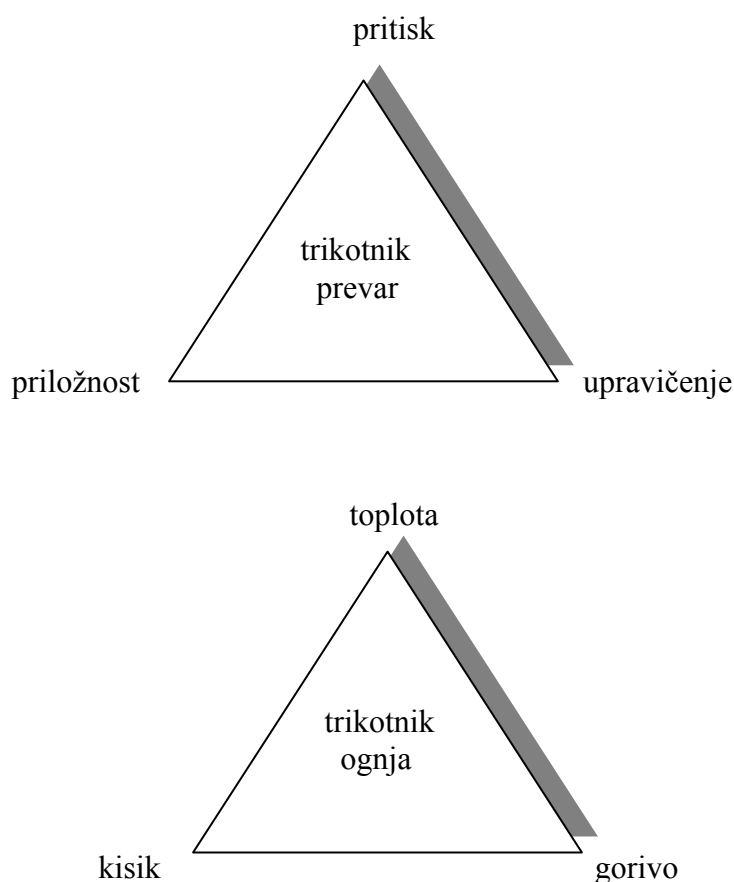
V iskanju odgovora na vprašanje, kaj je vzrok, ki zaposlenca, ki se ni zaposlil z namenom, da prevaro zagreši, dejansko privede do tega, je Wells (2001, str. 89) ugotovil, da je motivacija najpogostejši vzrok za izvedbo prevare. Njegovi izsledki kažejo, da bolj kot so zaposleni nezadovoljni, bolj so nagnjeni k izvedbi prevare.

Kriminalisti in preiskovalci prevar pravijo, da morajo obstajati trije dejavniki, ki osebo privedejo do zagrešitve prevare. Ti trije dejavniki, ki skupaj tvorijo trikotnik prevar (PriceWaterhouseCoopers, 2007, str. 13) so:

- pritisk,
- priložnost,
- upravičenje.

Albrecht in Albrecht (2008, str. 23) sta trikotnik prevar primerjala s trikotnikom ognja, kar je prikazano na sliki 1.

Slika 1: Trikotnik prevar in trikotnik ognja

Vir: C. Albrecht & C. Albrecht: *The nature of financial statement fraud*, 2008, str. 23.

Kot primer sta avtorja navedla prevaro na višji ravni v podjetju, to je poslovodska. Pritisek je lahko potreba po prikazu večjega dobička v podjetju, priložnost je lahko slab notranji nadzor in upravičenje tolažba, da bodo to počeli do takrat, ko se jim poslovanje ne izboljša. Trikotnik ognja vsebuje tudi tri elemente, in sicer kisik, gorivo in toploto. Zanimiva je primerjava med njima. Avtorja menita, da je tako v trikotniku prevar kot v trikotniku ognja povezava med elementi vzajemna. Večja kot je navzočnost enega elementa, manjša je potreba po navzočnosti drugega elementa. Bolj kot je gorivo vnetljivo, manj kisika in toplote je potrebno, da ogenj gori. Tako je tudi s prevaro, saj večja priložnost ali močnejši pritisk je, manjše je lahko upravičenje, da se prevara zgodi. Enako tudi velja, da bolj kot je krivec nepošten, manjša priložnost in/ali pritisk sta, da se prevara zgodi.

2.2.3 Najpogostejše prevare

Podatki iz raziskave podjetja KPMG (2007, str. 6) glede prevar so naslednji:

- poneverba denarnih sredstev je ena najpogostejših prevar,

- 83 % prevar se zgodi nacionalno in ne internacionalno,
- 91 % prevarantov je izvedlo več kot eno prevaro; vsak tretji prevarant je želel prevaro izvesti petdesetkrat,
- vsak drugi prevarant v Evropi je naredil za več kot 1 milijon € škode – za isti znesek je podjetje oškodoval vsak tretji prevarant v Južnoafriški republiki, na Bližnjem vzhodu pa vsak četrti,
- v 24 % primerov je prevarant deloval eno leto,
- v 67 % primerov je prevarant deloval od enega do pet let.

Ameriški univerzitetni profesor Howard Schilit v svoji knjigi *Financial Shenanigans* opozarja na sedem večjih skupin prevar, ki se utegnejo pojaviti v računovodskih izkazih, in sicer (Schilit, 2002, str. 24-25):

- 1) predčasno prikazovanje prihodkov,
- 2) prikazovanje lažnih prihodkov,
- 3) povečevanje prihodkov iz enkratnih virov,
- 4) odlaganje trenutnih odhodkov na poznejše obdobje,
- 5) neevidentirane ali prikrite obveznosti,
- 6) odlaganje trenutnih prihodkov na kasnejše obdobje,
- 7) odlaganje prihodnjih odhodkov na tekoče obdobje.

Cilj prvih petih prevar je navidezno povečevanje dobička poslovnega obdobja, zadnji dve prevari pa sprotne dobičke usmerjata na prihodnje poslovno obdobje, kar je tudi razvidno iz zgoraj naštetega.

Svetovalno podjetje Ernest & Young je leta 2002 opravilo raziskavo, katere izsledki so pokazali, da se zaposleni zavedajo prevar na delovnem mestu in da se jim poraja celo nekaj idej, kako jih preprečiti. Prevare, ki so najpogostejše na delovnem mestu (Horvat, 2002, str. 119-120), so:

- kraja pisarniškega materiala (37 %),
- poneverjanje pri obračunu nadur (16 %),
- napihovanje stroškov (7 %),
- prisvajanje plačil dobaviteljev (6%).

IIA (angl. *Institute of Internal Auditors*), AICPA (angl. *American Institut of Certified Public Accountans*) in ACFE (angl. *Association of Certified Fraud Examiners*) so pred kratkim razvrstili prevare v tri osnovne skupine. Njihov namen je bil, da bi te razvrstitve čim bolj pripomogle k nadaljnjim raziskavam. Ob enem pa še posebej poudarjajo, da so prikazane vrste le primer, ki se ga lahko uporablja kot nekakšno oporno točko. Osnovne skupine prevar (Rošker, 2009, str. 16-17) so:

- namerno prikrojevanje računovodskih poročil,
- nezakonito prisvajanje sredstev,
- podkupljivost.

Namerno prikrojevanje računovodskih poročil lahko vodi do:

- nepravilnega prikazovanja prihodkov,
- nepravilnega prikazovanja odhodkov,
- nepravilnega prikazovanja dolgoročnih in kratkoročnih sredstev ter obveznosti, vključno z rezervami,
- nepravilnega prikazovanja razkritij ali njihovega prikrivanja,
- prikrivanja nezakonito prisvojenih sredstev,
- prikrivanja nepooblaščenih prejemkov ali izdatkov in
- prikrivanja nepooblaščenih pridobitev, razpolaganja ali uporabe sredstev.

Nezakonito prisvajanje sredstev zajema:

- opredmetena sredstva (gotovino, lažna izplačila, prevare pri plačah, izplačevanju stroškov, kreditih, nepremičninah, prenosih sredstev, čekih in kreditnih karticah, zavarovalniške prevare, prevare pri zalogah),
- neopredmetena sredstva, tako intelektualno lastnino (izguba informacij, vohunstvo ...) kot kupce ter dobavitelje.

Podkupljivost pa zajema:

- podkupovanje družb, posameznikov in javnih uslužbencev,
- poneverbe, utaje (ponarejene vknjižbe, neodobreni odpisi, neizkazana plačila, preusmerjanje denarja z računov, na katerih ni sprememb dalj časa),
- prejetje podkupnine (prisvajanje nekaterih pravic, nasprotje interesov ...)
- kršitev protikorupcijskih konvencij, zakonodaje,
- pranje denarja,
- nagovarjanje drugih k prevaram ali pomoč drugim pri prevarah.

Za prevare, ki za sabo pustijo hude posledice za uporabnike računovodskih izkazov, ki se zanašajo na napačno predstavljene informacije o podjetju, je treba uvesti čim več tehnik, da se jih pravočasno prepreči oziroma odkrije. Vsekakor si moramo tukaj postaviti vprašanje, kaj je z notranjim nadzorom. Menim, da je ključ do rešitve temeljito izboljšanje notranjih kontrol in vsekakor nadgraditev ter dosledna uporaba kodeksa pravil obnašanja v organizacijah.

V Sloveniji morajo podjetja uporabnikom svojih računovodskih izkazov razkriti nekatere podatke, ki niso razvidni iz izkazov. Skladno z drugo alineo 61. člena Zakona o gospodarskih družbah (Uradni list RS, št. 65/2009-UPB3, v nadaljevanju ZGD-1) morajo podjetja, če računovodsko poročanje po ZGD-1, Slovenskih računovodskih standardih in MRS ne zadošča za resničen in pošten prikaz premoženja, priložiti k izkazom ustrezna pojasnila.

2.3 Poklicna nezaupljivost

MSR 200 (2005, str. 7), ki postavlja namen in splošna načela revizije računovodskih izkazov, pravi, da revizor načrtuje in izvaja revizijo s poklicno nezaupljivostjo tako, da se zaveda obstoja okoliščin, ki lahko povzročijo, da so računovodski izkazi prikazani pomembno napačno.

Poklicna nezaupljivost je definirana kot revizorjeva potrebna zvedavost, da kritično presodi veljavnost revizijskih dokazov, ki jih je pridobil. Pozoren mora biti na revizijske dokaze, ki so si nasprotni ali povzročajo dvom o zanesljivosti dokumentov in odgovorov na poizvedovanja ter drugih informacij, ki jih je pridobil od pristojnih za upravljanje in posloводства. Pomembno je, da revizor veš čas revizije zaradi zmanjšanja tveganja pristopa s poklicno nezaupljivostjo, zato da ne posplošuje pri sprejemanju sklepov revizijskih opažanj, ne spregleda nenavadnih okoliščin, da ne uporablja napačne predpostavke pri določanju vrste, časa in obsega revizijskih postopkov ter ocenjevanju njihovih izsledkov. Na osnovi prepričanja, da so pristojni za upravljanje in posloводство odkriti in poštene, se revizor ne zadovolji z revizijskimi dokazi, ki niso prepričljivi. Predstavitve posloводства niso nadomestljive s pridobitvijo zadostnih in ustreznih revizijskih dokazov, ki omogočajo logične sklepe, na podlagi katerih temelji revizorjevo mnenje (MSR 200, 2005, str. 7).

Heim (2002, str. 6) pravi, da si mora revizor računovodskih izkazov zagotoviti zadostno mero prepričanja, da so izkazi pravilni. Revizor ne more nikoli biti popolnoma prepričan, da je prevare odkril, to pa zato, ker ob prikrievanju prevar odgovorne osebe to prikrijejo, ali zaradi poklicne nezaupljivosti, pri kateri ni formule, po kateri lahko revizor izraža nezaupanje. Tudi primerno načrtovana in izvršena revizorjeva preiskava ne zagotavlja odkritja prevare v računovodskih izkazih.

Včasih človeka lahko zavedejo prepričljive trditve nekoga, ki jim verjame. Zato je pomembno, da revizor k delu pristopa s poklicno nezaupljivostjo. Verjeti mora samo svojim ugotovitvam. Če bi verjel poslovodstvu, ne da bi sam preveril dejstva, bi lahko to vplivalo na mnenje, ki ga izda na koncu preiskave. To bi potem lahko negativno vplivalo na investitorje, posojilodajalce in vse druge uporabnike informacij.

2.4 Dolžnost varovanja zaupnih podatkov

Revizijska družba mora kot zaupne varovati vse podatke, dejstva in okoliščine, za katere izve pri revidiranju. Uprava revizijske družbe, njeni družbeniki, delničarji, pooblašteni revizorji, revizorji in drugi njeni delavci oziroma druge osebe, ki so jim pri njihovem delu v revizijski družbi oziroma opravljanju storitev zanjo na kakršen koli način dostopni zaupni podatki, teh ne smejo niti sporočiti tretjim osebam niti jih sami izkoriščati ali omogočiti, da bi jih izkoriščale tretje osebe (Odar, 2009, str. 29).

Zakon o revidiranju (Uradni list RS, št. 65/2008) v 4. točki 38. člena navaja, kdaj ne velja dolžnost varovanja zaupnih podatkov. Posebej bi izpostavila njeno 5. alineo, ki govori, da dolžnost varovanja zaupnih podatkov ne velja, če iz podatkov, dejstev in okoliščin, ki jih je revizijska družba izvedela pri opravljanju revidiranja, izhaja utemeljen sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, za katerega obstoji dolžnost podati ovadbo.

3 PRAVNA PODLAGA ZA REVIZORJEVO OBRAVNAVANJE PREVAR

Revidiranje, ki ga opravljajo revizijske družbe in samostojni revizorji, mora potekati tako, kot je določeno z Zakonom o revidiranju, temeljnimi revizijskimi načeli in drugimi pravili revidiranja, ki jih sprejema Slovenski inštitut za revizijo, Mednarodnimi standardi revidiranja in Mednarodnimi stališči o revidiranju, ki jih pri Mednarodnem združenju računovodskih strokovnjakov sprejema Mednarodni odbor za pravila revidiranja, ter drugimi zakoni, ki urejajo revidiranje posameznih pravnih oseb oziroma druge oblike revizije, in predpisi, izdanimi na njihovi podlagi (Odar, 2009, str. 27).

3.1 Mednarodni standard revidiranja 240

MSR 240 (Revizorjeva odgovornost za obravnavanje prevar pri reviziji računovodskih izkazov) se uporablja pri revizijah računovodskih izkazov za obdobja, ki so se začela 15. decembra 2004 ali kasneje (MSR 240, 2004. str. 3). V nadaljevanju bom podrobneje predstavila, kaj ta standard vsebuje.

Na začetku tega standarda je opisano, kaj prevara in napaka je ter v čem se razlikujeta. Ta standard našteva dve vrsti prevar, ki sta pomembni za revizorja, to je napačne navedbe, ki izhajajo iz poneverbe sredstev, in napačne navedbe, ki izhajajo iz prevarantskega računovodskega poročanja, ter kaj zajemata poneverba sredstev in prevaransko računovodsko poročanje.

Naloga pristojnih za upravljanje v organizaciji je predstavljena kot nadziranje posloводства, s katerim mora zagotoviti, da organizacija vzpostavi in skrbi za notranje kontroliranje, ki daje ustrezno zagotovilo glede zanesljivosti računovodskega poročanja, uspešnosti in učinkovitosti delovanja ter skladnosti z veljavnimi zakoni in drugimi predpisi. Posloводство pa je ob nadziranju pristojnih za upravljanje odgovorno, da vzpostavi okolje kontroliranja in da skrbi za usmeritve, ki pomagajo pri doseganju cilja. Zagotoviti mora kolikor mogoče pravilno in uspešno izvajanje poslov organizacije. Ta odgovornost vključuje vzpostavljanje in vzdrževanje kontrol, ki so povezane s ciljem organizacije, da pripravi računovodske izkaze, ki so v vseh pomembnih pogledih resnična in poštena predstavitev v skladu s primernim okvirom računovodskega poročanja ter obvladovanja tveganj, ki bi lahko povzročila pomembno napačne navedbe v teh računovodskih izkazih. Take kontrole zmanjšujejo tveganja pomembno napačne navedbe.

Naravna omejitev revizije o prevari razlaga, da obstaja neizogibno tveganje, da nekatere pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih ne bodo odkrite, čeprav je revizija pravilno načrtovana in izvedena v skladu z MSR.

Kot glavne naloge revizorja ta standard opredeljuje pridobivanje sprejemljivih zagotovil, da so računovodski izkazi kot celota brez pomembno napačne navedbe zaradi prevare ali napake. Zaradi dejavnikov, kot so uporaba presoje, uporaba preizkušanja in naravne omejitve notranjega kontroliranja, pa revizor ne more pridobiti brezpogojnega zagotovila, da bodo pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih odkrite. Poleg tega je velik del revizijskih dokazov, ki so revizorju na razpolago, bolj prepričevalen kot prepričljiv. MSR 240 se navezuje tudi na MSR 200, v skladu s katerim revizor načrtuje in izvaja revizijo s strokovno nezaupljivostjo. To ohranja ves čas revizije in se zaveda možnosti, da utegne obstajati pomembno napačna navedba zaradi prevare, ne glede na svoje prejšnje izkušnje z organizacijo pri neoporečnosti in poštenosti pristojnih za upravljanje in posloводства.

Razpravljanje o dovzetnosti računovodskih izkazov organizacije za pomembno napačne navedbe zaradi prevar je pomemben del revizije, ker revizorju omogoča, da izbere primeren odgovor na dovzetnost računovodskih izkazov organizacije za pomembno napačno navedbo zaradi prevar, in določi, kateri člani delovne skupine bodo opravili določene revizijske postopke.

Kot zahteva MSR 315, izvede revizor postopke ocenjevanja tveganja, da spozna organizacijo in njeno okolje, vključno z notranjim kontroliranjem. Revizor s temi postopki pridobi informacije, ki jih potrebuje pri opredeljevanju tveganj pomembno napačne navedbe zaradi prevare.

Pri prepoznavanju in ocenjevanju tveganj pomembno napačne navedbe na ravni računovodskih izkazov in na ravni uradnih trditev o saldih na kontih, vrstah poslov in razkritjih revizor prepozna in oceni tveganja pomembno napačne navedbe zaradi prevare.

Bistvena so tista ocenjena tveganja, ki utegnejo povzročiti pomembno napačno navedbo zaradi prevare. Zato revizor, če to še ni bilo narejeno, ovrednoti vzpostavitev z njimi povezanih kontrol, vključno z ustreznim kontrolnim delovanjem, in ugotovi, ali kontrole delujejo.

Revizor določi vsestranske odzive na ocenjena tveganja pomembno napačne navedbe zaradi prevare na ravni računovodskih izkazov. Nato načrtuje in izvede nadaljnje revizijske postopke, katerih vrsta, čas in obseg odgovarjajo ocenjenim tveganjem na ravni uradne trditve.

Skladno z MSR 330 revizor presodi na podlagi opravljenih revizijskih postopkov in pridobljenih revizijskih dokazov, ali so bile ocene tveganj pomembno napačne navedbe na ravni uradnih trditve še primerne. Ta presoja je predvsem kakovostnega značaja in je zasnovana na revizorjevi sodbi, ki lahko daje nadaljnji vpogled v tveganja pomembno napačne navedbe zaradi prevare, in nakazuje, ali obstaja potreba po izvajanju dodatnih ali različnih revizijskih postopkov.

Zaradi značilnosti prevar in težav, s katerimi se srečujejo revizorji pri odkrivanju pomembno napačnih navedb v računovodskih izkazih zaradi prevar, je pomembno, da pridobi revizor pisno izjavo poslovodstva, s katero potrjuje, da je revizorju razkrilo izide svojega ocenjevanja tveganja, da utegnejo biti računovodski izkazi pomembno napačni kot posledica prevar, in svojega poznavanja slutenih, dejanskih ali domnevnih prevar, ki prizadenejo organizacijo.

Če je revizor prepoznal prevaro ali dobil informacije, ki nakazujejo, da prevara utegne obstajati, taka spoznanja čim prej sporoči ustrezni ravni poslovodstva. Če revizor ugotovi prevaro, v katero so vključeni poslovodstvo ali zaposleni, ki imajo pomembno vlogo pri notranjem kontroliranju, ali drugi, kadar prevara povzroča pomembno napačno navedbo v računovodskih izkazih, čim prej obvesti pristojne za upravljanje.

Revizorjeve zakonske odgovornosti za poročanje regulativnim organom in organom pregona so med državami različne in v določenih okoliščinah utegne biti dolžnost varovanja zaupnosti razveljavljena z zakonom, ustavo ali sodnim sklepom.

Revizorjeva nezmožnost za nadaljevanje sprejetega posla se lahko med državami razlikuje. Glede na izjemne okoliščine in potrebo po upoštevanju zakonskih zahtev revizor razmisli o pridobitvi pravnega nasveta, kadar se odloča, ali naj se umakne iz posla, in o tem, kakšna je primerna smer njegovega ravnanja, vključno z možnostjo poročanja regulatorjem, delničarjem ali drugim.

3.2 Mednarodni standard revidiranja 250

Mednarodni standard revidiranja 250 (Upoštevanje zakonov in drugih predpisov pri reviziji računovodskih izkazov) postavlja pravila in daje napotke o revizorjevi odgovornosti, da pri reviziji računovodskih izkazov upošteva zakone in druge predpise (MSR 250, 2005, str. 3). V nadaljevanju bom predstavila, kaj ta standard vsebuje.

MSR 250 določa, da je poslovodstvo odgovorno, da organizacija posluje v skladu z zakoni in drugimi predpisi.

Da revizor lahko načrtuje revizijo, si pridobi splošna spoznanja o zakonskih in regulativnih okvirih, ki se nanašajo na organizacijo in panogo, ter ugotovi, kako organizacija upošteva te okvire. Pri pridobivanju teh splošnih spoznanj mora revizor predvsem upoštevati, da utegnejo nekateri zakoni in drugi predpisi bistveno vplivati na poslovanje organizacije. Ko si revizor pridobi splošno znanje, mora izvesti postopke, ki mu pomagajo ugotoviti primere neupoštevanja tistih zakonov in predpisov, katerih neupoštevanje je mogoče preučiti že pri pripravi računovodskih izkazov, predvsem pa poizvedeti pri poslovodstvu, ali organizacija uporablja take zakone in druge predpise, ter pregledati dopisovanje z ustreznimi državnimi organi.

Revizor mora o ugotovljenem neupoštevanju zakonov ali drugih predpisov obvestiti nadzorni svet, upravni odbor ali višje poslovodstvo ali pa dobiti dokaze, da so pravilno obveščeni. Tega pa mu ni treba opraviti takrat, ko gre za zadeve, ki so nepomembne in se lahko vnaprej sklene sporazum, o katerih zadevah je treba poročati. Če pa revizor sumi, da so člani višjega poslovodstva, tudi člani upravnega odbora, vpleteni v neupoštevanje zakonov ali drugih predpisov, mora o tem poročati morebitni naslednji višji ravni oblasti v organizaciji kot na primer nadzornemu svetu. Če taka raven v organizaciji ne obstaja in če revizor meni, da na poročilo ne bo odziva, ali ni gotov, komu naj poroča, mora poiskati pravni nasvet.

Če organizacija ne sprejme popravljalnih ukrepov, ki so po revizorjevem mnenju potrebni, lahko revizor sklene, da je njegov izstop iz revizijskega posla nujen. Na revizorjevo odločitev vplivajo posledice vpletenosti najvišje ravni v organizaciji, kar lahko vpliva na zanesljivost poslovodskih predstavitev, in posledice za revizorjevo nadaljnje sodelovanje z organizacijo. Za sprejemanje take odločitve revizor praviloma poišče pravni nasvet.

3.3 Zakon o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma

Revizor mora pri svojem delu upoštevati tudi Zakon o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma. Pri revidiranju mora sestaviti seznam indikatorjev za prepoznavanje strank in transakcij, pri katerih obstajajo razlogi za sum pranja denarja in financiranje

terorizma. Pri tem upošteva zlasti zapletenost in obseg izvajanja transakcij, neobičajno sestavo, vrednost ali povezanost transakcij, ki nimajo jasno razvidnega ekonomskega ali pravno utemeljenega namena oziroma niso v skladu z običajnim poslovanjem stranke. V nekaterih primerih lahko minister za finance s pravilnikom predpiše obvezno vključitev posameznih indikatorjev na seznam indikatorjev za prepoznavanje strank in transakcij. To pomeni, da se mora revizor za uspešno opravljanje svojega dela stalno izobraževati in sprotno dopolnjevati svoje znanje. Revizor je oproščen dolžnosti varovanja tajnosti, če Uradu Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja predloži podatke, pri katerih obstajajo razlogi za sum pranja denarja in financiranja terorizma. Revizor mora Uradu Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja pisno poslati podatke, informacije in dokumentacijo o sumu pranja denarja najpozneje v 15 dneh od prejema zahteve. Urad lahko od revizorja zahteva vse podatke, informacije in dokumentacijo, ki jo potrebuje pri izvajanju nadzora in pri vodenju postopka o prekršku. Nadzor nad izvajanjem določb tega zakona in predpisov revizijskih družb in samostojnih revizorjev opravlja Slovenski inštitut za revizijo. Revizorja se kaznuje, če opravi poenostavljeni pregled stranke, kljub temu da obstaja sum pranja denarja. Prav tako se kaznuje, če Uradu Republike Slovenije v zakonsko določenem roku ne sporoči podatkov, da je stranka pri njih iskala nasvet za pranje denarja ali financiranje terorizma (Zakon o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma, Uradni list RS, št. 60/2007, št. 47/2009 Odl.US: U-I-54/06-32, 48/2009 popr.).

4 POSTOPKI OCENJEVANJA TVEGANJA PREVAR

MSR 240 je najpomembnejši z vidika odkrivanja prevar. Glede samih postopkov in posledično odkrivanja prevar pa so pomembni še MSR 300, ki predpisuje načrtovanje revizije računovodskih izkazov, MSR 315, ki postavlja temelje za spoznavanje organizacije in ocenjevanje tveganja, MSR 330, ki predpisuje revizorjeve postopke kot odgovor na ocenjena tveganja, ter MSR 540, ki govori o reviziji računovodskih ocen.

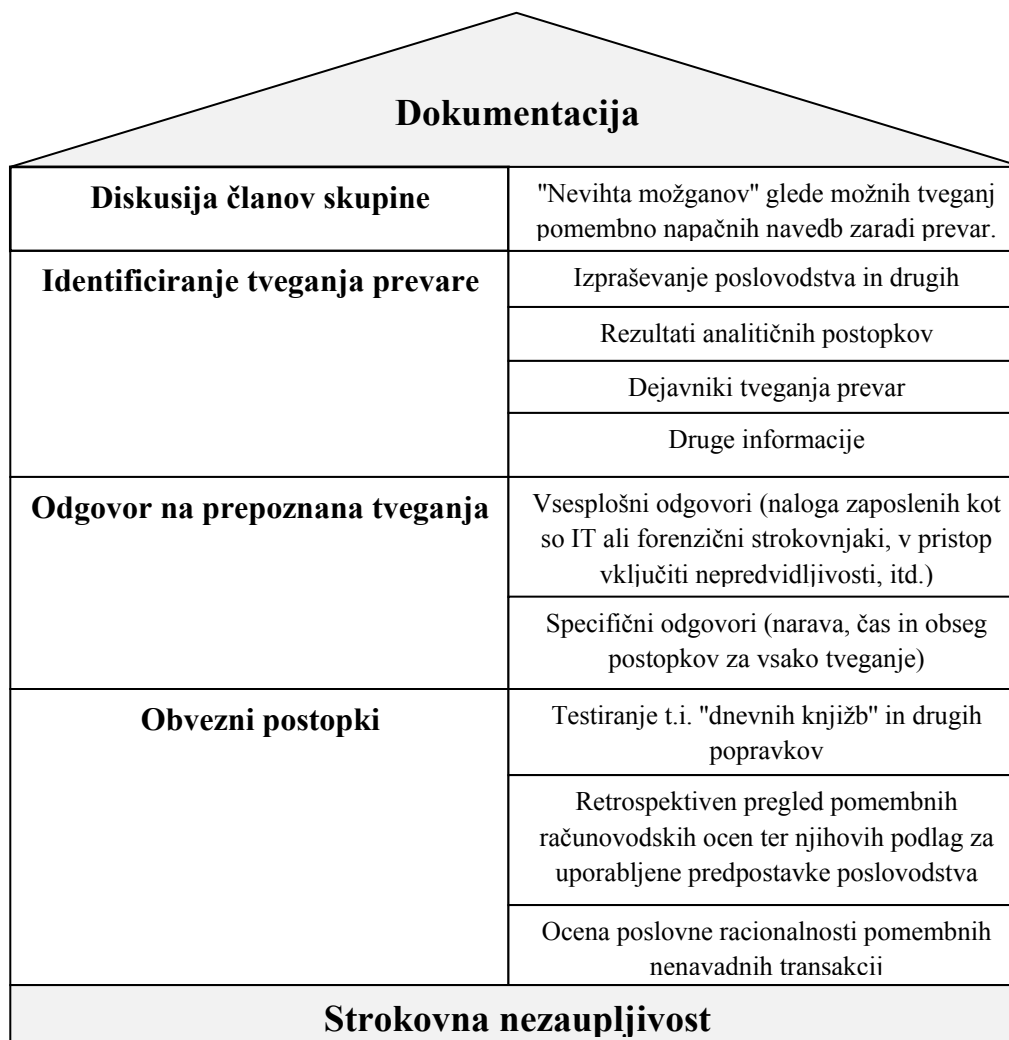
Potek same revizije je težko razmejiti na posamezne faze, saj se načrtovanje in sama izvedba revizije med delom nenehno prepletata in spreminjata, kar je rezultat novih ali nepričakovanih podatkov oziroma informacij (Gorenc, 1999, str. 8).

Namen diplomskega dela ni opredelitev vseh faz revizije, ampak osredotočenje na to, kako revizor ukrepa in na kakšen način si lahko pomaga, če se pokaže sum pomembno napačne navedbe v računovodskih izkazih.

V sliki 2 je prikazana shema odkrivanja prevar, v kateri je podjetje Ernest & Young marca 2005 predstavilo svoje odgovore na nove okoliščine in spremenjeno okolje, katerih temelj je SAS 99. Po škandalih (Enron, Parmalat, WorldCom itd), ki so temeljito spremenili revizijsko stroko, so bile postavljene nove smernice in obstoječa zakonodaja se je tako spremenila, da

jasno opredeljuje revizorjevo odgovornost (Grant & Visconti, 2006, str. 362). Prav tako so revizijska, pa tudi svetovalna podjetja razširila določene postopke in svojo metodologijo.

Slika 2: Shema odkrivanja prevar

Vir: Šušter, Metodika revidiranja in revizorjeva odgovornost pri odkrivanju prevar v računovodskih izkazih, 2008, str. 28.

Postopki, ki jih SAS 99 poudarja, usmerjajo revizorja na kontrole in programe, s katerimi lahko ovrednoti tveganje zaradi prevare (What Does New Audit Standard SAS No. 99, Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit, Mean for Business and Industry Members, 2009). Ti so:

- izpraševanje posloводства o njegovih pogledih na prevare, o zaznavi morebitne prevare, o načinu komuniciranja z zaposlenimi glede etičnih vrednot o tem, kako vodijo programe za preprečevanje prevar in kakšne kontrole imajo v organizaciji vzpostavljene,
- razširitev obsega informacij, ki jih uporabljajo pri ocenjevanju tveganja pomembno napačne navedbe, in sicer nad tem, kar je bilo predhodno navedeno v SAS 82 (npr. analitični postopki, nevihta možganov (angl. *brainstorming*) in obširnejša vprašanja),

- ustrezen odgovor na vsako tveganje prevar, ki ga revizor ugotovi pri svojem ocenjevanju, kar lahko med drugim vključuje tako podrobnejši pregled zalog, preveritev prepoznavanja prihodkov kot tudi izvedbo nenapovedanih revizijskih postopkov,
- izvajanje dodatnih postopkov kot odgovor na tveganje, da se poslovodstvo izogiba vzpostavljenim kontrolam, in sicer z analiziranjem dnevnih vknjižb, računovodskih ocen in nenavadnih transakcij, saj se tako najpogosteje izvajajo pomembne prevare,
- ocenitev kontrol, ki jih ima podjetje vzpostavljene z namenom oceniti tveganje prevare – v pomoč revizorju in tudi poslovodstvu SAS 99 vključuje okvirni program in kontrole z namenom zmanjšati prevare v računovodskih izkazih.

Glede na značilnosti in obseg novih postopkov mora poslovodstvo načrtovati, da bo revizorjem zagotovilo več informacij in tako odgovorilo na njihove razširjene postopke, povezane z odkrivanjem prevar.

Revizor s postopki ocenjevanja tveganja prevar oblikuje podlago zato, da izve, kako poslovodstvo ugotavlja tveganja, ki naj bi jih obvladovalo. Presojanje načrta in izvajanje ocenjevanja tveganja v organizaciji revizorju pove, kako poslovodstvo prepozna poslovna tveganja, povezana z računovodskih poročanjem, kako ocenjuje pomembnost teh tveganj in kako se odloča o dejanjih, ki naj bi jih obvladovalo. Revizorjevi postopki ocenjevanja tveganj pa so (MSR 315, 2006, str. 7):

- poizvedovanje pri poslovodstvu in drugih znotraj organizacije,
- analitični postopki,
- opazovanje in pregledovanje.

Sledijo poizvedovanja, ki jih revizor lahko pridobi in mu pomagajo pri prepoznanju tveganj pomembno napačne navedbe (MSR 315, 2006, str. 7-8).

Poizvedovanja, usmerjena k pristojnim za upravljanje, lahko revizorju pomagajo razumeti okolje, v katerem so pripravljene računovodski izkazi.

Poizvedovanja, usmerjena k notranje revizijskemu osebju, so lahko povezava z njegovim delovanjem pri vzpostavitvi in uspešnosti notranjega kontroliranja v organizaciji ter z ugotavljanjem, ali se poslovodstvo zadovoljivo odziva na ugotovitve takega delovanja.

Poizvedovanja pri zaposlenih, ki so vključeni v sklepanje, izvajanje ali razkrivanje sestavljenih ali nenavadnih poslov, lahko pomagajo revizorju pri ocenjevanju primernosti izbora in uporabe določenih računovodskih usmeritev.

Poizvedovanja pri zaposlencih, ki so usmerjena k notranjemu pravnemu svetovalcu, se lahko nanašajo na take zadeve, kot so pravde, skladnost z zakoni in drugimi prepisi, seznanjenost s prevaro ali sumom prevare, ki vpliva na organizacijo, poročstva, poprodajne obveznosti, sporazumi (kot so skupni podvigi) s poslovnimi partnerji in pomen pogodbenih določil.

Poizvedovanja, usmerjena k osebju trženja in prodaje, se lahko nanašajo na spremembe v trženjski strategiji organizacije, gibanjih prodaje ali pogodbenih sporazumih z odjemalci.

Tukaj se mi zdi še pomembno omeniti, da ima revizor pravico, da poizveduje o informacijah o podjetju, ki ga revidira npr. pri zunanjih pravnih svetovalcih, ali pa poizveduje pri strokovnjaku za ocenjevanje vrednosti, ki ga je podjetje uporabilo. Za zunanje vire veljajo tudi poročila bank, raznih analitikov, ocenjevalnih agencij, gospodarskih časopisov itd.

V drugem poglavju sem že navedla najpogostejše prevare posameznih računovodskih postavk, v naslednjih točkah pa sledi predstavitev t. i. rdečih zastavic (ang. *red flags*). Podjetje Ernest & Young je pripravilo seznam najsplošnejših prevar rdečih zastavic. Rdeče zastavice so sicer namenjene poslovodstvu, vendar če je poslovodstvo vpleteno v prevare, morajo ta vprašanja revizorja opozoriti, da si mora, če jih zasledi, pridobiti sprejemljive odgovore. Pridobiti pa si mora tudi zadostne dokaze, da je postavka izkazana resnično in pošteno (Šušter, 2008, str. 31–34).

4.1 Prevrednoteni prihodki

Načini, ki nas lahko opozorijo na možnost prevrednotenja prihodkov, so lahko:

- dolgoročno naraščanje prihodkov, vendar brez primerljivega naraščanja denarnih tokov,
- pomembne, nenavadne ali zelo zapletene transakcije, še posebno tiste ob koncu leta oziroma poročevalskega obdobja,
- nenavadno povečanje števila dni obračanja terjatev,
- visoka rast prihodkov, pri čemer pa je rast prihodkov sorodnih podjetij v panogi nizka.

Vprašanja, ki si jih mora revizor zastaviti ob zaznavi teh načinov, so:

- zakaj so prihodki narasli v primerjavi s primerljivim preteklim obdobjem, v primerjavi z rezultati vmesnega tekočega obdobja in v primerjavi z načrtovanimi rezultati,
- ali je pojasnilo, zakaj je rast prihodkov pomembno večja od rasti sorodnih podjetij, smiselno in racionalno,
- ali so se povečale terjatve do točno določenega kupca in ali bi morale biti te oslABLJENE.

4.2 Podvrednoteni stroški

Pokazatelji ob morebitnih podvrednotenih stroških so:

- nenavadno povečanje dobička v primerjavi s primerljivimi podjetji,
- pomembno, nepojasnjeno povečanje osnovnih sredstev,
- negativni denarni tok v poslovnih dejavnostih v primerjavi s povečanjem prihodkov od prodaje,
- prenizko izkazane rezervacije za vračila, reklamacije, tožbe v primerjavi s tistimi v sorodnih podjetjih.

Vprašanja, ki si jih mora revizor postaviti ob zaznavi teh pokazateljev, so:

- zakaj se je bruto marža po lokacijah, proizvodih ali geografskem območju konec obdobja povečala v primerjavi z enakim obdobjem preteklega leta in v primerjavi z napovedmi tekočega leta,
- kakšen je čisti dobiček v primerjavi s konkurenčnimi obdobji v primerljivem obdobju,
- kaj so predstavljale glavne nove nabave osnovnih sredstev; ali se računovodske usmeritve glede vrednotenja osnovnih sredstev dosledno uporabljajo iz obdobja v obdobje.

4.3 Neustrezno vrednotena sredstva

Opozorilni znaki, ki nakazujejo na možnost neustrezno vrednotenih sredstev, so:

- negativni denarni tok v poslovnih dejavnostih v primerjavi s povečanjem prodaje,
- pomemno zmanjšanje povpraševanja in naraščanje poslovnih neuspehov v pripadajoči industriji ali gospodarstvu na splošno,
- sredstva, obveznosti, prihodki ali stroški, ki temeljijo na pomembnih ocenah, ki vključujejo subjektivno presojo ali predpostavke, ki jih je težko preveriti.

Vprašanja, ki si jih mora revizor tu zastaviti, so:

- kako okoliščine celotnega gospodarstva vplivajo na povpraševanje in poslovanje te družbe ali celotne panoge in ali zaradi novih okoliščin obstajajo znamenja, da bi bile potrebne določene oslavitve zalog, terjatev, finančnih naložb in osnovnih sredstev,
- ali so uporabljene metode pri pomembnih ocenah dosledno uporabljajo v času in kakšna podporna dokumentacija podpira kalkulacijo.

4.4 Druga področja prevar

Rdeče zastavice, ki opozarjajo na možnost prevar na drugih področjih, so:

- pritisk posloводства na zaposlene,
- odločitev o popravku oziroma kompenzaciji prevare v naslednjem obdobju,
- transakcije brez očitnega poslovnega smisla,
- resničnost transakcij se razlikuje od računovodstva teh transakcij ali davčnih rezultatov,
- pomembne transakcije povezanih oseb,
- knjižbe z neracionalnimi protiknjižbami,
- preobsežna podporna dokumentacija za upravičevanje določene transakcije z računovodskega vidika,
- verodostojnost knjigovodskih listin.

Vprašanja, ki si jih mora revizor zastaviti:

- ali obstaja pritisk posloводства po predčasnem prepoznavanju prihodkov z motivom doseči določene zastavljene cilje,

- ali lahko poslovodstvo utemelji smiselnost podjetij v skupini, ki se ne konsolidirajo,
- ali so narejeni kakšni pomembni popravki tik pred koncem poročevalskega obdobja,
- ali je bila spremenjena metoda oblikovanja računovodskih ocen glede rezervacij v primerjavi s primerljivim preteklim obdobjem.

Relevanten kazalec, ki opozarja na morebitne prevare, je analiza denarnega toka, ki je prikazan v spodaj navedenem kazalniku.

(čisti dobiček iz poslovanja – denarni tok iz poslovanja)/čisti dobiček iz poslovanja

Vrednost kazalca, če so računovodski izkazani resnično in pošteno, naj bi bila blizu ničle.

4.5 Identificirano tveganje zaradi prevar

Če revizor identificira tveganje zaradi prevar, potem ko določi naravo, čas in obseg preizkušanja podatkov, mora uporabiti strokovno nezaupljivost pri določanju sledečih dodatnih revizijskih postopkov. To mora narediti zato, da si zagotovi zadostne dokaze. Ti dodatni revizijski postopki bi morali v skladu s SAS 99 odražati tri osnovne odgovore na prepoznana tveganja, in sicer (Bell, Peecher & Solomon, 2005, str. 60-61) :

- 1) Naloga revizorja je, da mora spremeniti splošen revizijski pristop. To pomeni, da lahko vključi dodatne strokovnjake, kot so forenzični revizorji in revizorji informacijske tehnologije. Lahko pa tudi poveča obseg nepredvidljivega preizkušanja podatkov, kot je npr. nenapovedan obisk skladiščnih prostorov in proizvodnih obratov. Potrebno je tudi, da člani revizijske skupine dajo večji poudarek na pregled revizijske dokumentacije.
- 2) Pomen drugega osnovnega odgovora je prilagoditev značilnosti, časa in obsega preizkušanja podatkov. Značilnost preizkušanja podatkov lahko pomeni npr. dodatno vključitev zahteve po potrditvah pogodbenih pogojev, ki so določeni v pogodbah kupcev tako, da izprašujejo te kupce. Čas se lahko določi npr. na čas takoj po koncu obdobja, ko se lahko pregledajo dejanska plačila določenih kupcev. Sprememba obsega pa lahko pomeni izvedbo analitičnih postopkov na bolj razdrobljenih podatkih, kot je analiza prodaje na geografskih odsekih.
- 3) Tretji odgovor pa lahko vključuje določitev in izvedbo dodatnih postopkov. Ti naj bi se osredotočili predvsem na poslovodsko izogibanje notranjih kontrol. To lahko vključuje specifično pregledovanje dnevnih vknjižb konec poslovnega leta in dokazov, ki to potrjujejo (npr. postavke, ki so bile podvržene napakam v preteklih letih).

Pod prvim odgovorom sem omenila forenzične revizorje. Ti lahko nastopijo takrat, ko je ugotovljen sum prevare. Njihov osnovni cilj je odkrivanje prevar, pri tem pa nimajo vnaprej določenega standardnega revizijskega programa. Njihovo delo temelji predvsem na intuiciji, njihova smer pa je precej bolj odvisna od tekočih sumov in ugotovitev. Forenzični revizorji se osredotočijo na določene postavke in natančno preiščejo vsako transakcijo na postavki v določenem obdobju. Pomembna jim je še tako majhna prevara in zato dajo večji poudarek manjšim zneskom kot pa tradicionalni revizorji.

Med pregledovanjem mora revizor preučiti tudi manj zapletene transakcije, kjer lahko poslovodstvo zakrije svoje prevarantske namene. To pomeni, da lahko revizor pregleda nenavadne knjižbe in njihove podporne dokumentacije skozi leto ter konec leta (npr. pregled storno knjižb, popravkov knjižb, ki jih storijo posamezniki, ki po navadi niso udeleženi v procesu računovodskega poročanja) (Bell et al, 2005, str. 60-61).

Fazo preizkušanja podatkov revizor konča takrat, ko na podlagi svoje strokovne presoje oceni, da ima zadostne dokaze, ki podpirajo ugotovitev, da so tveganje pomembnih slabosti, tveganje pomembno napačne navedbe na ravni trditve in tveganje, da revizor ne bi ugotovil prevare, ki bi posamezno ali skupaj z drugimi prevarami ali napakami pomembno vplivala na računovodske izkaze, na spremenljivo nizki ravni (Bell et al, 2005, 60-61).

5 REVIZORJEVO POROČANJE O PREVARAH

41. člen Zakona o revidiranju (Uradni list RS, št. 65/2008) določa, da mora mnenje pooblaščenega revizorja obsegati oceno o stopnji resničnosti in poštenosti računovodskih izkazov in je lahko brez pridržkov, s pridržki ali odklonilno.

Revizor ne more izdati pritrdilnega mnenja, če obstaja katera izmed naslednjih okoliščin (Odar, 2008, str. 35-36):

- a) omejitev področja njegovega dela ali
- b) nesoglasje s poslovodstvom glede sprejemljivosti izbranih računovodskih usmeritev, metod njihove uporabe ali ustreznosti razkritij v računovodskih izkazih in je po njegovi sodbi vpliv zadeve (lahko) pomemben za računovodske izkaze.

Okoliščine, ki so opisane v točki a, lahko vodijo do mnenja s pridržki ali do zavrnitve mnenja. Okoliščine, ki pa so opisane v točki b, lahko vodijo do mnenja s pridržki ali do odklonilnega mnenja.

Mnenje s pridržki revizor izrazi, če ugotovi, da ne more izraziti pritrdilnega mnenja, da pa posledice nesoglasja s poslovodstvom ali omejitve področja niso tako pomembne za

računovodske izkaze, da bi zahtevale odklonilno mnenje ali zavrnitev mnenja. Mnenje s pridržki se izrazi tako, da se za izrazom »razen glede« nevede učinek zadeve, na katero se pridržki nanašajo (Odar, 2008, str. 35-36).

Revizor zavrne mnenje takrat, ko je mogoči učinek omejitve področja tako pomemben za računovodske izkaze, da ne more pridobiti zadostnih in ustreznih revizijskih dokazov ter zaradi tega ne more izraziti mnenja o računovodskih izkazih (Odar, 2008, str. 36).

Odklonilno mnenje pa revizor izrazi, če je učinek nesoglasja tako pomemben za računovodske izkaze, da ugotovi, da mnenje s pridržki v poročilu ne zadostuje za razkritje zavajajoče ali nepopolne narave računovodskih izkazov (Odar, 2008, str. 36).

5.1 Obveščanje posloводства in pristojnih za upravljanje

Če je revizor pridobil dokaze, da prevara obstaja ali utegne obstajati, je pomembno, da o tem čim prej sporoči primerni ravni posloводства. To je treba storiti tudi, če ocenjuje zadevo kot nepomembno (na primer, če se pojavi manjša poneverba, ki jo je zagrešil zaposleni na nizki ravni v organizaciji) (MSR 240, 2004, str. 33). Ob morebitnih prevarah mora o svojih ugotovitvah poročati tisti ravni v organizacijski shemi, ki je nad ravni, ki je odgovorna za posameznike, za katere sumi, da so v prevaro vpleteni (Odar, 1993, str. 86).

Če je revizor odkril prevaro, v katero so vključeni posloводство ali zaposleni, ki imajo pomembno vlogo pri notranjih kontrolah ali drugi, kadar prevara povzroča pomembno napačno navedbo v računovodskih izkazih, o zadevi čim prej obvesti pristojne za upravljanje. Obvesti jih lahko ustno ali pisno. Kako jih bo obvestil, je zapisano v MSR 260 – Poročanje o revizijskih zadevah pristojnim za upravljanje – ki natančneje opredeljuje, katere dejavnike naj revizor upošteva. Praviloma so ti dejavniki (MSR 260, 2005, str. 6):

- splošen način in celotno področje, tudi vse pričakovane omejitve pri tem ali dodatne zahteve,
- izbira ali spremembe pomembnih računovodskih usmeritev in postopkov, ki imajo ali bi lahko imeli bistven vpliv na računovodske izkaze organizacije,
- mogoči vpliv pomembnih tveganj in izpostavljenosti, kot so sproženi pravni spori na računovodske izkaze, ki jih je treba razkriti v računovodskih izkazih,
- revizijski popravki, ki jih organizacija knjiži ali ne knjiži, vendar utegnejo pomembno vplivati na njene računovodske izkaze,
- pomembne negotovosti, povezane z dogodki in okoliščinami, ki utegnejo povzročiti precejšnji dvom o sposobnosti organizacije nadaljevati kot delujoče podjetje,

- nestrinjanje s poslovodstvom o zadevah, ki so posamezno ali skupaj pomembne za računovodske izkaze organizacije ali za revizorjevo poročilo; v teh spročilih se upošteva, ali je bila zadeva razrešena ali ne in pomen zadeve,
- pričakovanje spremembe revizorjevega poročila,
- druge zadeve, ki vzbujajo pozornost pristojnih za upravljanje, kot so pomembne slabosti notranjega kontroliranja, vprašanja o neoporečnosti poslovodstva in vpletenost poslovodstva v prevare,
- vse druge zadeve, o katerih obstaja sporazum v določbah o sprejetju revizijskega posla.

Revizor pa tudi presodi, ali naj pridobi pravni nasvet, ki bi pomagal primerno usmeriti njegovo ravnanje, če obstaja dvom o neoporečnosti ali poštenosti poslovodstva ali pristojnih za upravljanje (MSR 240, 2004, str. 33-34).

5.2 Poročanje regulativnim organom in organom pregona

Revizorjeva poklicna dolžnost je, da ohranja zaupne naročnikove podatke. To pa mu lahko prepreči, da poroča o prevari stranki zunaj naročnikove organizacije. Revizor v tem primeru odloči o morebitni pridobitvi pravnega nasveta za določitev ustrezne smeri svojega ravnanja. Zakonske odgovornosti revizorja se razlikujejo med državami (MSR 240, 2004, str. 35).

V Sloveniji je v 38. členu Zakona o revidiranju (Uradni list RS, št. 65/2008) določena dolžnost varovanja zaupnih podatkov. Če iz podatkov, dejstev in okoliščin, ki jih je revizijska družba izvedela pri revidiranju, izhaja utemeljen sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, pri katerem obstaja dolžnost podati ovadbo, dolžnost varovanja zaupnih podatkov ne velja. Po Zakonu o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma (Uradni list RS, št. 60/2007, št. 47/2009 Odl.US: U-I-54/06-32, 48/2009 popr.) je revizor oproščen dolžnosti varovanja zaupnih podatkov, če Uradu Republike Slovenije za preprečevanje pranja denarja predloži podatke, pri katerih obstajajo razlogi za sum pranja denarja in financiranja terorizma.

Če se prevara razkrije naknadno, se oškodovanci in širša javnost sprašujejo, zakaj prevare niso odkrili revizorji. Ti naj bi bili dolžni prevaro pravočasno odkriti in preprečiti posledice. Predvsem v ameriški in angleški revizijski praksi je bilo kar nekaj takih primerov opustitve poklicnih dolžnosti, ko revizorji niso z zadostno mero preudarnosti in previdnosti pregledali računovodskih izkazov revidiranih podjetij (Bobič, 1993, str. 69).

Vendar bi bilo napačno kriviti revizorje za vse neodkrite prevare v računovodskih izkazih podjetij. Njihovo delo ni iskanje lažnih transakcij in ugotavljanje poštenosti poslovodstva, ampak zgolj ocena, ali računovodski podatki, ki jih podjetje izkazuje, ustrezajo dejanskemu

stanju. Prva naloga revizorjev je, da preverijo ali dajejo računovodski podatki resnično in pošteno sliko poslovanja podjetja (Bobič, 1993, str. 75).

Ko je potrjena domneva o obstoju prevare in prevara tudi odkrita, se pravo delo šele začne. Razlog, da veliko prevar ostane v računovodskih izkazih neodkritih, je zmotno prepričanje zaposlenih v podjetju, da bodo prevaro odkrili revizorji ali policija. Tudi policija prevaro razišče, v zelo redkih primerih pa jo tudi odkrije. Preprečevanje in pravočasno odkrivanje prevar sta predvsem odgovornost poslovodstva, zato morajo biti dela in naloge za področje delovanja v podjetju natančni določeni (Comer, 1985, str. 191).

SKLEP

S pisanjem diplomskega dela sem skušala predstaviti in opisati revizorjeve postopke pri obravnavanju prevar. Obravnavanje prevar je dolgotrajen in zahteven proces, ki zahteva veliko znanja, truda in v nekaterih primerih tudi sodelovanja s strokovnjaki z različnih področij.

Prevare kljub nenehnemu izpopolnjevanju zakonov in predpisov drastično naraščajo. Različni raziskovalci prevar se trudijo, da bi jih čim bolj analizirali in s tem pripomogli k njihovem uspešnem odkrivanju in pa tudi preprečevanju. Sredstvo, s katerim si lahko najbolj pomagamo pri odkrivanju prevar, pa je zagotovo znanje. Zdi se, da so storilci prevar večkrat v prednosti pred zakonom, saj najdejo način, da lahko prevaro zagrešijo kljub notranjemu nadzoru v organizaciji. Zato je potrebno nenehno dodatno izobraževanje in iskanje novih strokovnih podlag za izvajanje aktivnosti preiskovanja prevar.

Spoznala sem, da je delo revizorja zahteven in odgovoren poklic, saj mora obvladati računovodske, pravne in finančne vidike poslovanja. Ključna vloga pri njegovem delu pa je predvsem njegova neodvisnost. Ta je včasih lahko vprašljiva, saj revidiranje iste stranke več let lahko privede do prijateljskih odnosov.

Če revizor pridobi dokaze, da prevara obstaja, mora o svojih ugotovitvah poročati tisti ravni v organizacijski shemi, ki je nad ravni odgovorno za posameznike, za katere sumi, da so v prevaro vpleteni. Če odkrije prevaro, ki jo zagreši poslovodstvo, in ta prevara povzroča pomembno napačno navedbo v računovodskih izkazih, čim prej obvesti pristojne za upravljanje. Revizorjeva poklicna dolžnost je, da ohranja zaupne naročnikove podatke, vendar če iz podatkov, dejstev in okoliščin, ki jih je izvedel pri revidiranju, izhaja utemeljen sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, pri katerem obstaja dolžnost podati ovadbo, dolžnost varovanja zaupnih podatkov ne velja.

Revizor z revidiranjem računovodskih izkazov izdaja mnenje o njihovi resničnosti in poštenosti. Za resničnost in poštenost v računovodskih izkazih pa je odgovorno poslovodstvo.

Ugotovila sem, da prevare v organizacijah največkrat zagreši poslovodstvo. Menim, da bi morali biti vodje v organizacijah moralno močne in etično odgovorne osebe, da bi se znale upreti skušnjavam, ki jim jih daje njihova vloga. S tem bi dajali tudi dober zgled svojim zaposlenim. Mislim, da bi bil to najučinkovitejši način za preprečevanje prevar.

LITERATURA IN VIRI

1. Albrecht, C., & Albrecht, C. (2008). The nature of financial statement fraud. *Internal auditing*, 23(4), 22-27.
2. Bell, T.B., Peecher, M.E., & Solomon, I. (2005). The 21st century public company audit. New Jersey: KPMG International's audit & advisory services center. Najdeno 6. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.business.uiuc.edu/kpmg-uiuccases/monograph2.pdf>
3. Bobič, J. (1993). Dolžnosti revizorjev v primerih napak in prevar pri naročnikih revizije po mednarodnih revizijskih smernicah in praksi. *Revizor*, (1), 69-75.
4. Chen, G., Firth, M., Gao, D.N., & Rui, O.M. (2006). Ownership structure, corporate governance, and fraud: Evidence from China. *Journal of corporate finance*, (12), 424-448.
5. Comer, M.J. (1985). *Corporate Fraud*. London...Toronto: McGraw - Hill Book Company (UK) Limited.
6. E&Y Global Audit Methodology: Responding to the New Environment. (2005). Najdeno 23. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.docstoc.com/docs/5690828/EY-Global-Audit-Methodology-Responding-to-the-New-Environment>
7. Gorenc, S. (1999). *Revizijsko ugotavljanje najpogostejših napak pri pripravi računovodskih izkazov* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
8. Grant, R.M., & Visconti, M. (2006). The strategic Background to corporate accounting scandals. *Long range planning*, (39), 361-383.
9. Heim, J. (2002). Auditors and their responsibility to fraud. *ABI/INFORM global*, 58(5), 62-81.
10. Horvat, T. (2002). Mednarodne novosti: Razplet primerov Enron in Worldcom; Poslovodstvo naj bi jamčilo za računovodske izkaze; Etika in revizorjeva neodvisnost. *Revizor*, (9), 110-123.
11. Howard, L.R. (1992). *Auditing*. London: Longman Group UK Ltd.
12. Kerler, W.A., & Killough L.N. (2009). The Effects of Satisfaction with a Client's Management During a Prior Audit Engagement, Trust, and Moral Reasoning on Auditors' Perceived Risk of Management Fraud. *Journal of Business Ethics*, (85), 109-136.
13. KPMG. Profile of a Fraudster Survey 2007. (2007). Najdeno 9. avgusta 2009 na spletnem naslovu [http://www.kpmg.co.uk/pubs/ProfileofaFraudsterSurvey\(web\).pdf](http://www.kpmg.co.uk/pubs/ProfileofaFraudsterSurvey(web).pdf)

14. Mednarodni standardi revidiranja in mednarodna stališča o revidiranju. Mednarodno združenje računovodij IFAC in prevod Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo. (2006).
15. Odar, M. (1993). Notranje kontrole in preprečevanje gospodarskega kriminala. *Revizor*, (1), str. 86.
16. Odar, M. (2009). Računovodsko poročanje za leto 2008. *IKS, revija za računovodstvo in finance*, (1-2), 27-36.
17. Povh, D. (2003). Prevare, korupcija in notranji revizor. *Revizor*, (4/5), 7-22.
18. *Pricewaterhouse Coopers. Economic crime: people, culture and controls*. (2007). Najdeno 16. avgusta 2009 na spletnem naslovu http://www.pwccn.com/webmedia/doc/633280377137155329_econ_crime_survey_2007_global.pdf
19. Rošker, M. (2009). Tveganje prevar pomembnejše v času finančne krize. Ljubljana, *Revizor*, (3), 7-32.
20. Seetharaman A., Senthilvelmurugan M., & Periyannayagam R. (2004). Anatomy of computer accounting frauds. *Managerial Auditing Journal*, 19(8), 1055-1072.
21. Schilit, H.M.(2002). *Financial Shenanigans* (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
22. Slovar slovenskega knjižnega jezika. (2000). DZS.
23. Šušter, T. (2008). *Metodika revidiranja in revizorjeva odgovornost pri odkrivanju prevar v računovodskih izkazih* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
24. Taylor, D.H., & Glezen, W.G. (1996). *Revidiranje: zasnove in postopki*. Ljubljana: Zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
25. Wells, J.T. (2001). Why Employees commit fraud. *Journal of Accountancy*, 191(2), 89-91.
26. Wells, J.T. (2002). Let them know someone is watching. *Journal of Accountancy*, 193(5), 106-110.
27. *What Does New Audit Standard SAS No. 99, Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit, Mean for Business and Industry Member*. Najdeno 24. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.aicpa.org/pubs/cpaltr/nov2002/supps/busind1.htm>
28. Zakon o gospodarskih družbah. *Uradni list RS*. (št. 65/2009-UPB3).
29. Zakon o preprečevanju pranja denarja in financiranja terorizma. *Uradni list RS*. (št. 60/2007, 47/2009 Odl.US: U-I-54/06-32 (48/2009 popr.)).
30. Zakon o revidiranju. *Uradni list RS*. (št. 65/2008).